

Luuk van Middelaar

We leven in een tijd van oorlog

Waarom zit je steeds op Google Maps?”, vroeg mijn dertienjarige zoon toen ik op een kersttripje mijn telefoon weer opende. Ik mompelde wat, met het schuldgevoel van de ouder die zijn kind van het beeldscherm wil afhouden.

Om te weten waar we zijn, had ik moeten zeggen. Plaatsbepaling. Greep krijgen op hoe onze weg hier zich verhoudt tot andere plekken, routes, bestemmingen. Hoe je van deze straat, via die stad, dat continent kunt bereiken, of hoe de wereld er vanuit elders uitziet.

Eenzelfde verlangen naar oriëntatie hebben we in de omgang met de tijd. Dan draait het niet om *waar* we zijn, maar *wanneer*. In welk heden leven we, tussen welke toekomst en welk verleden; in welk tijdperk, op wat voor schaal? Hoe komen we zonder brokken van vandaag naar morgen, of kunnen we nog terug naar gisteren?

Opvallend in de verder sterke kerstrede van de koning was de afstand tot de oorlog in Oekraïne

Voor zulke tijdsbepalingen vind je geen app, want de Tijd is bij uitstek ongrijpbaar en ondefinieerbaar.

Zeker, we hebben vat op de natuurlijke tijd van klok en kalender, die van maanstanden, schrikkeljaren en tijdzones. Deze tikkende tijd, die de Grieken *chronos* noemden, is meetbaar. En net als op de kaart zoomt de wetenschap ook in deze klokkentijd moeiteloos in en uit, van de nanoseconde tot de miljarden jaren uit de geologie.

Ongrijpbaar echter blijft de menselijke tijd van geschiedenis en politiek, die van ervaringen, verwachtingen en betekenissen, van het oordeel over het juiste moment. Naar deze onmeetbare tijd verwijzen de oude Grieken met *kairos* - kans, gelegenheid, moment - een term die in de christelijke theologie tot heilsmoment is opgewaarderd.

Of het nu met kerst is (zoals Willem-Alexander en zijn vorstencollega's plegen te doen) of op oudjaarsavond (veel presidenten en regeringsleiders), op de drempel van het nieuwe jaar verwachten we van onze politieke leiders meer dan het omslaan van een kalenderblaadje van de *chronos*. Zij moeten ons dankzij terug- en vooruitblik een tijdsbepaling bieden, een zinvolle plek in de stroom van het worden, omdat anders alle gebeur-

tenissen en crises ons enkel overkomen.

„Een heftige tijd”, vatte koning Willem-Alexander het gevoel van veel Nederlanders samen. Een confronterende tijd, noemde hij het, die tot keuzes dwingt, maar waarbij „jonge mensen” veerkracht tonen en de „wijsheid van ouderen” inspiratie biedt.

Opvallend in deze verder sterke kerstrede was de afstand tot de oorlog in Oekraïne, die alleen ter sprake kwam als bemoedigend decor, als voorbeeld van wilskracht en eensgezindheid elders.

Heel anders, van veel nabijer, klonk de oorlog in de tv-redes vanuit Londen, Berlijn en Parijs. Een kans voor een Britse rol op het wereldtoneel (premier Sunak), een keerpunt in de eigen geschiedenis (bondskanselier Scholz), een ongelooflijke uitdaging voor Frankrijk en Europa (president Macron): deze leiders stelden de Russische invasie van Oekraïne centraal in hun vertelling.

Olaf Scholz opende zijn toespraak zelfs - net als de Oekraïense president Zelensky dezelfde avond - met de beelden van de Russische raketten op Kiev, Charkov en Odessa van 24 februari: de inval als historische cesuur. Ook zonder zelf in oorlog te zijn, leven we in Europa in een tijd van oorlog.

Boeiend ook was de nieuwjaarsrede van de Finse president Sauli Niinistö. Finland, een buur van Rusland, voelt zich nauw verbonden met het belaagde Oekraïne en trok vorig jaar historische conclusies, met de aanvraag van het NAVO-lidmaatschap.

Behalve de gebeurtenissen moeten we van Niinistö ook ons eigen denken ondervragen: hoe konden we geloven dat iets onmogelijk kon gebeuren, dat vervolgens gebeurde? Kort gezegd, meent hij, moeten wij in Europa en het Westen leren omgaan met regeerstersels en gedragsvormen die we onrechtvaardig achten.

Fascinerend is hoe het Finse staatshoofd deze historische situering verbindt met een oerchristelijk motief. Over de noodzakelijke omgang met (autoritaire) tegenmachters zei hij: „Dit betekent niet dat we moeten stoppen te proberen het goede te doen. Maar we moeten begrijpen dat er ook kwaad in de wereld is. Het goede alleen volstaat niet om het kwade het zwijgen op te leggen.”

In deze woorden breekt iets door wat meestal onder de oppervlakte blijft. Want naar de inhoud mag onze collectieve tijdsoriëntatie grotendeels seculier en ongelovig zijn geworden, naar de vorm leven we nog in een christelijke tijdsregime. In een heden gesitueerd tussen 'al wel' en 'nog niet', gevoed door hoop en verwachting. Wordt vervolgd.